

ὑπὸ δεινοῦ δικαστοῦ δὲν ἔχει τοῦ λοιποῦ ἢ νὰ συστήσῃ ἑαυτὴν εἰς τὴν ἀμερόληπτον ἀποκατάστασιν τῆς νεωτέρας κριτικῆς, ἢς ἀμφίβολός ἐστιν ἡ ἐπιεικῆς ἐτυμηγορία.

Φώτιος Δημητριάδης

ΠΥΘΕΑΣ Ο ΜΑΣΣΑΛΙΩΤΗΣ

Ἡ ἴδρυσις τῆς πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἑρμοῦ ποταμοῦ Φωκαίας ἀνέρχεται εἰς τὸν ΙΑ' π. Χ. αἰῶνα, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς κατήγοντο ἐκ τῆς Φωκίδος, ἀποικισθέντες ὑπὸ τὴν ἡδηγίαν τοῦ Φιλογένους καὶ Δάμω-νος¹· κατ' ἄλλους, πρῶτοι αὐτῆς κάτοικοι ἐγένοντο οἱ Ὀρχομένιοι². Πρῶτοι Ἴωνες βασιλεῖς ἀναφέρονται ἐν Φωκαίᾳ³ ὁ Δεσίπτης, ὁ Πέρι-κλος καὶ ὁ Ἀδαρτος. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον⁴, οὗτοι ἦσαν οἱ πρῶτοι τῶν Ἑλλήνων οἱ ἐπιχειρήσαντες μακροῦς πλώας καὶ ἀκαταδέξαντες τὴν Ἀδριατικὴν, Τυρρηρικὴν καὶ Ἰθηρικὴν, πρῶτοι δὲ τὴν Ταρτησοῦν ἐπισκερθέντες, ἢς μάλιστα ὁ βασιλεὺς Ἀργανθώνιος τοσοῦτον κτύπησε τούτους, ὥστε νὰ τοῖς προτείνῃ νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν Ἰωνίαν, καὶ νὰ οἰκήσωσιν οἰονδήποτε μέρος τῆς χώρας τοῦ ἠθελον προτιμήσει. Οἱ κάτοικοι στερούμενοι γῆς ἐπαρκοῦς πρὸς καλλιέργειαν, ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐμπορίας καὶ ναυτιλίας, φιλοδοξοῦντες νὰ καταστήσωσι τὴν πατρίδα των ἐπίσημον κέντρον τῆς Ἑλλάσσονος Ἀσίας.

Περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐπιθυμίας των ταύτης μαρτυρεῖ ἡ ἀκμὴ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἰδρυθεισῶν ἀποικιῶν. Ὅτε ἡ μεγάλη Ἀχαικὴ μεταναστευτικὴ κίνησις, καθ' ἣν ἀπωκίσθη ἡ Μεγάλη Ἑλλάς ἐπερατώθη, τὰ δὲ παράλια τῆς Σικελίας σχεδὸν ἐξελληνίσθησαν, οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ προῦχώρησαν μέχρι τῆς Μεσογείου, διαφιλονεικοῦντες ταύτην πρὸς τοὺς Φοίνικας. Οἱ Ρόδιοι ἴδρυσαν ἐμπορεῖα εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Πυρρηναίων, οἱ Ἴωνες ὁμῶς τῆς Φωκαίας, πολὺ τούτων τολμηρότεροι, ἐξηρεύνησαν πᾶσαν τὴν Ἀδριατικὴν, τὴν Τυρρηνιακὴν, τὰ παράλια τῆς Γαλατίας καὶ Ἰθηρίας, διέπλευσαν πᾶσαν τὴν Μεσόγειον, ἴδρυσαν ἀποικίας ἐν Ἡμεροσκοπείῳ τῆς Ἰσπανίας, ἐν τῇ παρὰ τὸν πορθμὸν τῶν Ἡρακλείων στηλῶν Μαινάκῃ, ἣν ὁ Στράβων καλεῖ αὐστάτην τῶν Φωκαϊκῶν κτήσεων καὶ ἐν Ἐλαίᾳ τῆς Μεσημβρινῆς Ἰτα-

¹ Πausan. Ἀχαικά, Ζ', 10.

² Νικολ. Δαμασκηνοῦ, Frag. histor. Græca III. fr. 53. Müller.

³ Πausan. Ἀχαικά, Ζ', 10.

⁴ Β. Α', 161 καὶ ἐφ.

λίας. Ἡ σπουδαιότερα ἄμως αὐτῶν ἀποικία ἦτο ἡ τῆς Μασσαλίας, ἣτις μέγαν ἀριθμὸν μεταναστατῶν δεχθεῖσα τάχιστα εὐημέρησεν. Δι' ἔνθεν κακείθεν παραλίαι ἐκαλύφθησαν ὑπὸ Μασσαλιωτικῶν ἀποικιῶν, ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς Γενούης μέχρι τῶν μεσημβρινῶν Πυρηναίων, ἐπισημότεραι δ' ἀνεδείχθησαν ἐ τοῦ Μονοίκου λιμῆν, τὸ σημερινὸν Μονακό, ἡ Νίκαια, ἡ Ἀντίπολις, ἡ Ἀγάθη καὶ ἡ Ἐμπορία.

Μασσαλία ἡ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων Μασσαλία καλουμένη, εἶνε τανῦν ἡ μεγίστη τῶν παραλίων πόλεων τῆς Γαλλίας ἅμα δὲ καὶ ἡ ἐμπορικωτάτη, ὡς διενεργοῦσα κατὰ μέγα μέρος τὸ μετὰ τῆς Ἀνατολῆς εὐρωπαϊκὸν ἐμπόριον. Οἱ Μασσαλιῶται μετὰ χαρᾶς, λέγει ὁ Paul Gaffarel, ὑπεδέξαντο πάντοτε τοὺς ξένους, οὐδὲν δὲ καινὸν ἀναγκάζομεν λέγοντες, ὅτι τὸ μέγα ἐμπόριον τῆς πόλεως εὐρηται σήμερον ἐν χερσὶ Ἑλλήνων διαφυγόντων τὰς σφαγὰς τῆς Χίου, οἵτινες διὰ τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς δραστηριότητος αὐτῶν συνετέλεσαν τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐμπορικὴν αὐτῆς ἀνάπτυξιν.

* *

Περὶ τῆς ἀποικίσεως τῆς Μασσαλίας ὑπὸ τῶν Φωκαέων ἀναφέρεται ἡ ἐξῆς παράδοσις. Πρῶτος προσορμισθεὶς ἐν Μασσαλίᾳ περὶ τὸ 600 π. Χ. ἦτο ὁ Φωκαεὺς Εὐξείνος· προσορμίσθη μετὰ τῶν ἐταίρων αὐτοῦ ἐγγὺς τοῦ Ροδανοῦ, ἐπὶ παραλίας ὑπὸ Κελτο-λιγούρων οἰκουμένης· εὐθὺς δ' ἐξ ἀρχῆς προσεπάθησε νὰ προσελκύσῃ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν φιλίαν τῶν παρακτίων λαῶν, ἰδίᾳ δὲ τῶν Σεγοβριγῶν, ὧν ὁ ἀρχηγὸς Νάν ἦτο πανίσχυρος. Ὁ Εὐξείνος ἔφθασε καθ' ἣν ἡμέραν Πέττα ἡ ὠραία θυγάτηρ τοῦ Νάν ἔμελλε νὰ ὑπανδρευθῇ Ἀλλ' ἡ ἐκλογή τοῦ συζύγου ἦτο λίαν περίεργος κατὰ τὰ ἔθιμα τῆς χώρας ἐκείνης. Τὸν μελόνημφον ἴσως καὶ μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς ἠγνόει ἡ ἡγεμονίς, ἀντὶ δὲ τοῦ μήλου, ὅπερ κατὰ τὴν παράδοσιν ἔδωκεν ὁ Πάρις τῇ καλῇ, αὕτη ὄφειλε νὰ προσφέρῃ κύπελλον πλήρες ὕδατος εἰς τὸν κατὰ τὴν ἐπίσημον ἐκείνην στιγμὴν ἐκλεγόμενον σύζυγον.

Ὁ Εὐξείνος καὶ οἱ συνοδοὶ αὐτοῦ προσεκλήθησαν εἰς τὴν γαμήλιον ἐορτήν. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ δείπνου εἰσῆλθεν ἡ Πέττα κρατοῦσα τὸ κύπελλον.

Ἡ στιγμὴ ἦτο κρίσιμος. Ὁ πατὴρ μετὰ μεγάλης συγκινήσεως ἀνέμενε νὰ ἴδῃ τίς θὰ ἦτο ὁ ἐκλεκτὸς τῆς θυγατρὸς του. Οἱ ἐκ τῶν περίεξ συνελθόντες ἡγεμόνες καὶ ἡγεμονίδαι ἠσθάνοντο ἐπίσης ἀγωνιώσαν τὴν καρδίαν αὐτῶν, διότι ἐπὶ τῆς εὐμενοῦς ἐκλογῆς τῆς Πέττας τοσαῦτα εἶχον πλάσῃ ὄνειρα καὶ ἐλπίδας. Ἀλλὰ φαντασθῆτε ὅποια ὑπῆρξεν ἡ ἐκπληξίς πάντων ὅτε ἡ περικαλλῆς Πέττα προβάσα ἔστη πρὸ τοῦ ξέ-

νου Ἕλληνας καὶ εἰς αὐτὸν προσέφερε τὸ κύπελλον, τὸ ἀντὶ ὕδατος περιέχον, διὰ μὲν τοὺς ἀποτυχόντας ὑποψηφίους πικρὸν δηλητήριο, διὰ τὸν ἐκλεκτὸν τῆς δὲ κάλλος καὶ δόξαν.

Ὁ Νάν ἐπιδοκιμάσας τὴν ἐκλογὴν τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ, ἣτις ἐκ τούτου ἴσως μετωνομάσθη Ἀριστοξένη, ἔδωκε τῷ Εὐξείνῳ ὡς προῖκα τὸν κόλπον ἐν ᾧ προσωρμίσθη. Ἐκ τοῦ γάμου αὐτῶν ἐγεννήθη υἱὸς ὀνομασθεὶς Πρώτις, ὅστις ἐγένετο ὁ ἀρχηγέτης τοῦ οἴκου τῶν Πρωτιαδῶν τοῦ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοτέλους ἀκμάζοντος ἐν Μασσαλία.

* *

Οἱ ξένοι Φωκαεῖς ἤρξαντο ἀμέσως ἀνεγείροντες τὴν πόλιν αὐτῶν ἐπὶ τοῦ διατῶν ἔρωτος κατακτηθέντος ἐδάφους. Μετὰ τὸν θάνατον ὁμῶς τοῦ Νάν ὁ διάδοχος αὐτοῦ Κομανὸς ἢ Κομάν, ἐχθρικῶς πρὸς τὸν Εὐξείνῳ διακείμενος, ἐπέδραμεν εἰς Μασσαλίαν ὑπὸ τὸ πρόσχημα μὲν γὰρ θύσῃ εἰς τοὺς θεοὺς τῶν Φωκαέων, πράγματι ὁμῶς ὅπως ἐξοντώσῃ τοὺς νέους ἀποίκους.

Ἄλλ' ὡς πανταχοῦ καὶ πάντοτε, οὕτω καὶ νῦν ἐπαλήθευσε τὸ ῥητὸν «Ζήτησον τὴν γυναῖκα». Νεᾶνις ἐκ τῆς θρησκευτικῆς τῶν Σαλίων φυλῆς, ἐρασθεῖσα Φωκαέα τινά, ἀνεκκίνωσεν αὐτῷ τὰ βυσσοδομηθέντα ὑπὸ τοῦ Κομανοῦ· οὕτω δ' οἱ Μασσαλιῶται ὀπλισθέντες, ἐνίκησαν τοὺς Σεγοβρίγας, ἐφάνευσαν δὲ καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν.

Μετὰ τὴν ἡττάν ταύτην οἱ Σεγοβρίγαι ἐξήγειραν κατὰ τῶν Φωκαέων πάσας τὰς Κελτο-λιγουρικὰς φυλάς· ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξέγερσιν ταύτην κατενίκησαν οὗτοι χάρις εἰς τὸν Βελσβέζον, ἀρχηγὸν τῶν Γαλατῶν Βιτουρίγων, ὅστις εὐγνωμονῶν εἰς τοὺς Φωκαεῖς, ὡς παρασχόντας αὐτῷ τροφίμα κατὰ τὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν μετάβασίν του, συνεμάχησε καὶ συνεπολέμησε μετ' αὐτῶν.

Οἱ ἀποικιοὶ Μασσαλιῶται ἀνήγειραν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως αὐτῶν ναοὺς πρὸς τιμὴν τῆς Ἐρεσίας Ἀρτέμιδος καὶ τοῦ Δελφίου Ἀπόλλωνος, ἰδρυσάν ἀποικίας κατὰ μῆκος τῶν Γαλατικῶν καὶ Ἰθηρικῶν παραλίων, ἔδωκαν νόμους εἰς τοὺς περίξ ἀνυποτάκτους Γαλάτας, καὶ ἐδίδαξαν αὐτοὺς τὴν καλλιέργειαν τῆς ἀμπέλου καὶ τοῦ οἴνου.

Ἀπαλλαγεῖσα οὕτω τῶν πολεμίων, ἡ ἀποικία διὰ τοῦ φόβου ὃν ἐγένευσεν ἡ δύναμις τῶν ὀπλῶν τῆς καὶ διὰ τοῦ σεβασμοῦ ὃν ἐπροκάλεσαν αἱ εἰσαχθεῖσαι ἐν ἀπάσῃ τῇ χώρᾳ πρόδοι, κῦξανεν ὅλον ἐν καὶ ἀνεπτύσσετο. 57 δὲ ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς ἔτη ἐνισχύθη ὑπὸ νέων ἀποικίων ἐλθόντων ἐκ Κύρνου· οὗτοι ἦσαν Φωκαεῖς ἐκδιωχθέντες τῆς Ἰωνίας ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Κύρου Ἀρπάγου, οἵτινες ἐγκατασταθέντες εἰσήγαγον καὶ αὐτοὶ ἐν Γαλατία περὶ τὸ 546 π. Χ. τὴν καλλιέρ-

γειαν τοῦ σίτου καὶ τοῦ ἐλαίου· κατὰ δὲ Πλίνιον τὸν Νεώτερον, ἡ τοσοῦτον ἔτι καὶ νῦν ἀκμάζουσα ἐν αὐτῇ σαπωνοποιία εἰσῆχθη ἔτη τινὰ μετὰ τὴν ἀφιξίν τῶν πρώτων ἀποίκων.

Ἡ Μασσαλία κατέστη ταχέως πλουσία καὶ ἀνθηρὰ πόλις, οἱ δὲ νέοι αὐτῆς κάτοιτοι, οἱ Φωκαεῖς, ἀνέπτυξαν ἐμπορικὰς σχέσεις πρὸς τὰ ἐπισημότερα ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Μεσογείου. Ἐπὶ τῶν νομισμάτων αὐτῶν ἀντὶ τῆς φώκης, ἣν ἔφερον ἐκτετυπωμένην τὰ τῶν Φωκαέων, ἐχαράχθη καρabis, σύμβολον τῆς πολιούχου Ἀρτέμιδος.

Αἱ ἐμπορικαὶ τῶν Μασσαλιωτῶν σχέσεις ἐξστεινόντο μέχρι λίαν ἀπομακρυσμένων χωρῶν, ὧν τινες ἦσαν ἀγνωστοὶ τῷ τότε πεπολιτισμένῳ κόσμῳ. Διὰ τῆς Μασσαλιωτικῆς ναυτιλίας ἐπρομηθεύοντο σπανιώτατα προϊόντα, ὧν ἡ καταγωγὴ καὶ ἡ πηγὴ ἦτο καὶ διετηρεῖτο ἀγνωστος τοῖς πολλοῖς. Ἰδίᾳ δὲ ἐκόμιζον ἐκ τῶν ἀπωτάτων χωρῶν κασσίτερον καὶ ἤλεκτρον. Ἐκ τούτου καταφαίνεται ὅτι αἱ γεωγραφικαὶ αὐτῶν γνώσεις ἦσαν κατὰ πολὺ ὑπέρτεραι τῶν τοῦ Ἡροδότου, ὅστις ἤκουσε μὲν ὅτι ὁ κασσίτερος εἰσῆγγοτο ἐκ τῶν Κασσιτερίδων νήσων, ἠγνόει ὁμως ποῦ ἔκειντο αὗται¹.

Αἱ πέραν τῶν Ἡρακλείων στηλῶν ἀνακαλύψεις ὑπὸ τῶν Φωκαέων τῆς Μασσαλίας ἐγένοντο ἀφ' ἑαυτῶν, καθὰ λέγει ὁ Clements R. Markham, ὁ σπουδαιστάτην μελέτην περὶ Πυθέα γράψας², χωρὶς τουτέστι νὰ προστρέξωσιν εἰς τὰς ὑδηγίας καὶ τὴν πεῖραν ξένων θαλασσοπόρων. Τοῦτο δὲ διότι ἡ ἀποικία ἐκέκτητο ἄνδρα καταλληλίστατον ὅπως ἄγῃ εἰς πέρασ τοιαύτας ἐρευνητικὰς ἐκδρομὰς, τὸν διάσημον μαθηματικὸν καὶ ἀστρονόμον Πυθέαν, περὶ οὗ ὁ λόγος ἡμῖν σήμερον.

Ὁ Πυθέας εἶνε μία ἐκ τῶν μεγάλων φυσιογνωμιῶν τοῦ παρελθόντος, μὴ ζωγραφισθεῖσα ὁμως ἀρκούντως καὶ ἀγνωστος ἔτι εἰς τοὺς πολλοὺς. Εἶνε οὗτος δόξα οὐ μόνον τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων καὶ μία τῶν πρώτων ἀποδείξεων τοῦ μεγάλου ἐπιχειρηματικοῦ πνεύματος τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς τῶν πρώτων θεμελιωτῶν τῆς ἐρευνητικῆς ἐπιστήμης, δι' ἧς ἐδοξάσθησαν τόσοι μεγάλοι νόες ἀπὸ τοῦ Εὐδόξου μέχρι τοῦ Κολόμβου καὶ μέχρι τῶν μεγάλων συγχρόνων ἐρευνητῶν τοῦ Βαϊκερ, τοῦ Στάνλεϋ καὶ ἄλλων.

Ὁ Πυθέας κατὰ μὲν τὸν Rougainville³ ἔζη πρὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, κατὰ τὸν Bessel⁴, ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, πιθανώτατα ὁμως

¹ Ἡροδότης, I, 145.

² The Geographical Journal, June 1893, τόμ. I, ἀρ. 6.

³ Eclaircissements sur la vie et les ouvrages de Pythéas.

⁴ Essai sur Pythéas.

ἤκμασε περί τὸ 330 π. Χ. ἐπὶ τῶν χρόνων Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ, γνωστοῦ ὄντος τῷ Δικαιάρχῳ, μαθητῇ τοῦ Σταγειρίτου.

Εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι οἱ Γαλάται ἔμποροι, ἰδίᾳ δ' οἱ Φοικαεῖς ἦσαν ἐρευνηταὶ διάστημα, συνεπῶς οὔτε κόπων οὔτε μόχθων ἐφείδοντο πρὸς ἀπόκτησιν νέων γνώσεων, ἀνακάλυψιν νέων χωρῶν, καὶ προμήθειαν διαφόρων ἀγνώστων προϊόντων, ἐξ ὧν ἄπειρα προσεκόμιζον τὰ κέρδη.

Τοῦ λόγου ὄντος περὶ τοῦ μεγάλου ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Πυθέα ἐρευνητικοῦ πλοῦ, ὁ Πολύβιος ἀπορεῖ «πῶς ἰδιώτῃ ἀνθρώπῳ καὶ πένητι τὰ τοσαῦτα διαστήματα πλωτὰ καὶ πορευτὰ γένοιτο»¹. Ὁ Markham ὑποθέτει, ὅτι ὁ πλοῦς οὗτος ἐγένετο κυβερνητικῆ ἀρωγῆ, ὁ δὲ διάσημος Carlyle² ἀποκαλεῖ αὐτὸν travelling-commissioner, παραγγελιοδόχον δηλαδή τῆς σημερινῆς ἐποχῆς ὑπὸ ἐμπόρων εἰς διάφορα μέρη ἀποστελλόμενον πρὸς βολιδοσκοπήσιν τῶν ἐμπορικῶν ἀναγκῶν καὶ προμήθειαν ἐπικερδῶν εἰδῶν. Ἡ εἰκασία αὕτη τῶν Markham καὶ Carlyle φαίνεται ἢ μᾶλλον πιθανή, καθότι καθ' ὃν χρόνον ἤρξατο τοῦ περιπλοῦ αὐτοῦ ὁ Πυθέας, καὶ ἕτερος διάσημος ἐρευνητής, ὁ Μασσαλιώτης Εὐθυμένης, περιέπλευσεν ἐντολῇ τῆς Μασσαλιωτικῆς δημοκρατίας τὰ λιθυκὰ παράλια.

Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, ὁ Πυθέας πρὶν ἢ ἀναλάβῃ τὴν ἐπικίνδυνον ταύτην ἐπιχείρησιν ἐποιήσατο μεγάλην καὶ σοβαρὰν ἀνακάλυψιν. Καθώρισεν ἐπισταμένως τὸ γεωγραφικὸν πλάτος τῆς Μασσαλίας ὡς σημεῖον ἀναχωρήσεως, πρῶτος αὐτὸς ὑπεδείξας τὴν μέθοδον ταύτην, ὡς ὢν προγενέστερος τῶν διασήμων ἀστρονόμων Ἐρατοσθένους καὶ Ἰππάρχου.

Ἡ ἀρχαιοτέρα μέθοδος τοῦ ὑπολογισμοῦ τῆς ἀποστάσεως τόπου τινὸς ἀπὸ τοῦ ἰσημερινοῦ ἦτο ἢ διὰ τῆς παρατηρήσεως τῶν μακροτέρων καὶ βραχυτέρων ἡμερῶν. Οἱ ἀρχαῖοι γεωγράφοι διήρουν τὴν γῆν εἰς παραλλήλους ζώνας, ἐν αἷς ἢ διαφορὰ τοῦ μήκους τῆς μακροτάτης ἡμέρας ἦτο μίᾳ γενικῶς ὄρα· τῆς μὲν ἀπὸ 12 μέχρι 13 ὡρῶν, τῆς δὲ ἀπὸ 13 μέχρι 14, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Αἱ ζῶναι αὗται ἦσαν ἄνισοι τὸ πλάτος· ἐν τῇ μιᾷ, ἐχούσῃ 600 μιλίων πλάτος, ἡ μακροτάτη ἡμέρα ἦτο ἀπὸ 13 μέχρι 15 ὡρῶν, ἐν τῇ ἄλλῃ δὲ ἐχούσῃ πλάτος 125 μιλίων, ἀπὸ 19 μέχρι 20 ὡρῶν. Τὸ σύστημα τοῦτο ἠελοῦθη καὶ ὁ Πυθέας κατὰ τὸ ταξείδιον αὐτοῦ πρὸς καθορισμὸν ὁμῶς τοῦ πλάτους τῆς Μασσαλίας παρεδέξατο μέθοδον ἀκριβεστέραν.

Ἰδρύσας μέγαν γνώμονα ἐν Μασσαλία, διαιρούμενον εἰς 120 μέρη.

¹ Πολυβίου ΛΔ'. 15.

² History of Frederick II the Great of Prussia, Τόμ. Α', Βιβλ. Β', σ. 67-68.

παρετήρησε τὴν σκιάν αὐτοῦ περὶ μεσημβρίαν κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν τροπῶν τοῦ ἡλίου, εὔρε δὲ ὅτι τὸ μῆκος αὐτῶν ἦτο 42 τῶν μερῶν τοῦ γνώμονος, μείον ἑνὸς πέμπτου, ἤτοι 41 καὶ $\frac{4}{5}$ ἐπὶ τῶν 120 ἢ 209 ἐπὶ τῶν 600. Ἡ ἀναλογία αὕτη ἦτο $70^{\circ} 47' 50''$ διὰ τὸ ὕψος τοῦ ἡλίου. Τὸ μῆκος τῆς μακροτάτης ἡμέρας ἦτο 15 ὥρ. καὶ 15'. Ὁ Ἐρατοσθένης καὶ ὁ Ἰππάρχος εὔρον βραδύτερον τὴν λοξότητα τῆς ἐκλειπτικῆς τροχιάς τοῦ ἡλίου ἴσην πρὸς $23^{\circ} 51'$ καὶ 15' ἢν ἀφῆρουν ἀπὸ τοῦ ὕψους. Τὸ ἀπόστημα ἦτο τὸ πλάτος τῆς θέσεως ἴστων τῆς ἡμιδιαμέτρου τοῦ ἡλίου, δηλ. $43^{\circ} 3' 25''$. Διὰ τῆς προσθέσεως τῆς ἡμιδιαμέτρου, τὸ ἀποτέλεσμα εἶνε ἀκριβῶς τὸ πλάτος τοῦ ἀστεροσκοπείου τῆς Μασσαλίας.

Ἐτέρα σπουδαία αὐτοῦ ἀνακάλυψις ἦτο ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ἐγγυτέρου πρὸς τὸν πόλον ἀστέρος ὅπως χρησιμεύσῃ αὐτῷ πρὸς διεύθυνσιν τοῦ πλοίου. Ὁ Πυθέας εὔρεν, ὅτι οὐδεὶς ὑπῆρχεν ἐν τῷ πόλῳ ἀστήρ, πλὴν τριῶν ἐγγύς αὐτοῦ, οἱ ὁποῖοι πιθανῶς ἦσαν, κατὰ τὸν Markham, ὁ Β τῆς Μικρᾶς ἄρκτου καὶ ὁ Α τοῦ Δράκοντος.

Ὁ Πυθέας πρῶτος κατενόησε τὴν σχέσιν τῶν παλιρροιῶν πρὸς τὴν κίνησιν τῆς σελήνης, ἀνακαλύψας, ὅτι ὁ πολικὸς ἀστήρ δὲν συμπίπτει ἀκριβῶς μετὰ τὸν πόλον, καὶ ὥρισε μετ' ἀξιοπαρατηρήτου ἀκριβείας τὸ πλάτος τῆς Μασσαλίας, ὅπερ δὲν διαφέρει τοῦ ὑπὸ τῶν σημερινῶν ἀστρονόμων ὑριθέντως εἰμὴ, κατὰ $11' 45''$.

Πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν ἀνακαλύψεων αὐτοῦ θέλομεν ὁμιλήσει περὶ τῶν ἀπολεσθέντων συγγραμμάτων του καὶ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, κατὰ τὰς κρίσεις ἃς ἐπέφερον οἱ τε ἀρχαῖοι καὶ οἱ γράψαντες σύγχρονοι. Ὁ διάσημος ἀστρονόμος καὶ γεωγράφος Ἐρατοσθένης, ὁ ἕνεκα τῆς πολυμαθείας αὐτοῦ «Πένταθλος» ἐπικληθεὶς, Ἰππάρχος, ὁ τῆς ἀκριβοῦς ἀστρονομίας πατὴρ καὶ ὁ Τιμαῖος ἀπεδέξαντο ὡς ἀξιόπιστα τὰ ὑπὸ τοῦ Πυθέα γραφέντα· ὁ Δικαίαρχος ἀπέχρυσέ τινας τῶν ἀξιώσεών του, ὁ δὲ Στράβων θεωρῶν ὡς μύθους τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἱστορηθέντα, ἰδίᾳ περὶ Θούλης, λέγει, ὅτι «κατέψευσται γὰρ αὐτῶν τὰ πλεῖστα... ὥστε δῆλός ἐστιν ἐψευσμένος μᾶλλον περὶ τῶν ἐκτετοπισμένων». Τὴν τοῦ Πολυβίου γνώμην ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω, προσθέτομεν ὁμῶς, ὅτι αὐτὸς αὐστηρῶς κατακρίνει τοὺς Ἐρατοσθένην καὶ Ἰππάρχον ὡς παραδεχθέντας τὰς ἀφηγήσεις αὐτοῦ.

Ὁ Στράβων ἠκμασε 300 μετὰ τὸν Πυθέαν ἔτη, ἐσχημάτισε δὲ τὴν περὶ αὐτοῦ πεποιθήσιν ἐκ τοῦ Πολυβίου, ὃν ἐθαύμαζε, καὶ ἐξ οὗ ἠρανίσθη πᾶν ὅ,τι κακὸν περὶ αὐτοῦ ἐγράφη. Ἄλλ' ὅτε Στράβων καὶ ὁ Πολύβιος ἠρέσκοντο ἐπικρίνοντες τὰ ἔργα τῶν προκατόχων αὐτῶν.

Γνωστόν ὅμως, ὅτι μία τῶν χαρακτηριστικῶν ιδιοτήτων τοῦ Πολυβίου εἶνε, ὅτι λίαν ἐνδιατρίβει ἐλέγχων ὡς εἶπομεν ἤδη καὶ ἐπικρίνων τοὺς πρὸ αὐτοῦ. Τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ δωδεκάτου βιβλίου τῆς ἱστορίας του γέμει προσβολῶν καὶ κατακρίσεων κατὰ τοῦ Φιλάρχου, τοῦ Φιλίνου, τοῦ Φαβίου, τοῦ Χαιρέα, τοῦ Ζήνωνος, τοῦ Ἀντισθέου καὶ ἄλλων, προσβολῶν αἰτινες οὐδὲν ἄλλο ἢ ὑπερβολὴν φιλαυτίας καταδεικνύουσιν, ἧτις εἶνε καὶ τὸ πρῶτιστον αὐτοῦ χαρακτηριστικόν. Δι περιγραφῆς ὅμως τοῦ Πολυβίου, μεθ' ὅλον τὸν ἐγωϊσμόν του, πολὺ ἀπέχουσι τοῦ ἀκριβοῦς, ὃ δὲ διάστημα καὶ ἐπὶ τῷ πλεονεκτήματι τοῦ ἐρῆως γεωγραφεῖν διακριθεὶς Ellis, διαρρήδην ἀρνεῖται αὐτῷ τὴν ἰκανότητα ταύτην¹. Ὁ δὲ Στράβων ὁ συνέχειαν τῆς ἱστορίας τοῦ Πολυβίου γράψας, καὶ ἐνθερμος τῆς σχολῆς αὐτοῦ ὀπαδός, κληρονομήσας τὸ φιλόσογον καὶ ἐπικριτικὸν τοῦ διδασκάλου του, λίαν ἀνεπιεικῶς ἐπικρίνει τινὰς τῶν ἀρίστων γεωγράφων τῆς Ἑλλάδος, ἀκολουθῶν ἀπλῶς τὸν Πολύβιον· δικαίως δὲ νομίζομεν ὅτι οἱ Fréret² καὶ d'Anville³ παρετήρησαν, ὅτι «ὁ Στράβων παρελάμβανεν ἀνεξετάστως ὀλόκληρα χωρία τοῦ Πολυβίου, ἐσφαλμένα καὶ μὴ, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης προσοχῆς». Ὁ Στράβων, ὃ ἐπὶ πολλαῖς ἀναγνώσεσι καὶ ἐρεῦναις ἐναδρυνόμενος, λέγει καὶ ὁ Δονάλδσων, κατακρίνει τὴν ἱστορικὴν καὶ γεωγραφικὴν ἀξιοπιστίαν τοῦ Ἡροδότου, καὶ ὅμως οὐδεὶς ἀγνοεῖ νῦν, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος εἶνε πολὺ τοῦ Στράβωνος ἀκριβέστερος.

Ἀλλὰ μὴ μόνον ὁ Πολύβιος καὶ ὁ Στράβων ἐπέκριναν τοὺς προγεγεσμένους αὐτῶν; Ὁ ἐκ Ταυρομενίου ἱστορικός Τιμαίος ἕνεκα τῆς ὑπερβολῆς καὶ τραχύτητος μεθ' ἧς ἐπέκρινε τοὺς πρὸ αὐτοῦ, δὲν ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ καὶ γραμματικοῦ Ἰστρου «Ἐπιτίμαιος», ἧτοι φιλόσοφος; Ὁ Πλούταρχος δὲν ἔγραψε πραγματείαν περὶ «τῆς Ἡροδότου κακοηθείας;» Ἀλλὰ μήπως καὶ οἱ νεώτεροι δὲν ἐκληρονόμησαν παρὰ τῶν προγόνων αὐτῶν τὸ πάθος τοῦτο, καὶ ἔχουσιν ἀκονίσει ὀξύτατα τὰ δηλητηριώδη τῆς ἐπικρίσεως βέλη;

Ἡ μόνη πηγὴ ἐξ ἧς ἀρυώμεθα τὰς περὶ τοῦ ἥρωος ἡμῶν καὶ τῶν περιηγήσεων αὐτοῦ πληροφορίας εἶνε τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Στράβωνος, ὅστις παραδέχεται μὲν τὸν Πυθέα ὡς ἄξιον λόγου ἀστρονόμον καὶ μα-

¹ Δονάλδσωνος, ἱστορ. ἀρχ. ἑλλην. φιλολογ. μετάφρ. Βαλέττα, τόμ. Α', σ. 654—655.

² Fréret, Observ. sur les rapports des mesures grecques et de mesures romaines. mém. de l'acad. des Inscriptions et Belles Lettres, τόμ. XXIV, σ. 651.

³ Traité des mesures itinéraires, σ. 54.

θηματικόν, θεωρεῖ ὅμως αὐτὸν ὡς ἀντικρυς ψευδόμενον, καὶ διαρρηθὴν ἀποκαλεῖ αὐτὸν «ψευδέστατον». Αἱ ἀναξιοπιστίαι ἐν τούτοις, λέγει ὁ Markham, αἱ ἀποδιδόμεναι αὐτῷ ἀποδεικνύονται πολλῶ μᾶλλον ὀρθότεραι τῶν ὑπὸ τοῦ θεωρητικοῦ γεωγράφου λεγομένων.

Περὶ τῶν περιηγήσεων τοῦ Πυθέα ἱκανὰ ἐγράφησαν ὑπὸ Γερμανῶν, Γάλλων καὶ Ἑγγλων¹. Πάντες δ' οὗτοι συνηγοροῦσι περὶ τῆς πλήρους ἀξιοπιστίας τῶν διηγήσεων αὐτοῦ, πλὴν δύο, τοῦ Γάλλου Gosselin καὶ τοῦ Ἑγγλου Lewis, παραδεξαμένων τὴν γνώμην τοῦ Στράβωνος καὶ ἀποφαινομένων ὅτι οὐδέποτε ὁ Πυθέας περιέπλευσε τὰ μέρη ἅτινα περιγράφει, ἀφοῦ παρέλειψε πολλὰ ἄξια λόγου δι' ἃ ἐπικρίνουσιν αὐτὸν οἱ ἀρχαῖοι. Ἀλλὰ τῶν βιβλίων τοῦ Πυθέα ἀπωλεσθέντων, πῶς δύνανται οἱ Gosselin καὶ Lewis νὰ βεβαιώσωσιν ὅτι ἔχονται ἀληθείας τὰ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου καὶ Στράβωνος καταγγελλόμενα ὡς παραλειφθέντα; ἀφοῦ ἄλλως τε ὡς γνωστὸν ἀμφοτέροι οἱ τε Μεγαλοπολίτης ἱστορικός καὶ ὁ ἐξ Ἀρμενίας γεωγράφος ἐπέκριναν τοὺς σημαντικωτέρους τῶν πρὸ αὐτῶν γεωγραφησάντων ὡς ἀναξιοπίστους, ἐν ᾧ οἱ πλεῖστοι ἀπεδείχθησαν ἀξιοπιστότατοι; Αἱ ἰδεώδεις ὅμως αὐταὶ παραλείψεις δὲν δύνανται νὰ κλονίσωσι τὸ ἀuthεντικὸν τῶν περιηγήσεων τοῦ Πυθέα, ἢ δὲ γενικῆ καὶ πάνδημος γνώμη τῶν περὶ αὐτοῦ ἀσχοληθέντων σοφῶν ἀποδέχεται τὰ ἔργα του ὡς ἄξια πίστεως, ἀuthεντικωτάτας δὲ τὰς περιηγήσεις αὐτοῦ.

Τὰ διασωθέντα ἀποσπάσματα τοῦ Πυθέα συλλεγόμενα ἐξεδόθησαν ἐν Οὐψάλη τὸ 1824 ὑπὸ τοῦ Arwedson καὶ ἐν Merseburg τὸ 1848 ὑπὸ τοῦ Alfr. Schmeckel.

* *

¹ Fuhr, De Pythææ massiliensi dissertatio, Darmstadt 1835. Brückner, Historia Reipublicæ Massiliensium.

F. A. Ukert, Geographie der griechen und Römer Weimar, 1816—43. Redslob, Thule: die Phöniciſchen Handelswegen nach den Norden, Leipzig, 1855.

D'Anville, Mémoire sur la navigation de Pythéas à Thulé, Gassendi, Opera.

F. G. Gosselin, Recherches sur la géographie systématique et positive des anciens 1788—1813.

G. Lelewel, Pythéas de Marseille et la géographie de son temps - Bruxelles, 1896.

Aout, Etude sur Pythéas, Paris 1866.

G. C. Lewis, Historical survey of the astronomy of the ancients, 8 τόμ. 1862.

Bruckner, De Pythæa massaliensi 1826.

Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ταξείδιον ἐξερευνητικὸν πέραν τῶν στηλῶν τοῦ Ἡρακλέους ἐθεωρεῖτο τόσον τολμηρὸν καὶ παράδολον ὅσον ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Φερδινάνδου καὶ τῆς Ἰσαβέλλας τὸ νὰ πλεύσῃ τις πρὸς ἀναζήτησιν τῶν Ἰνδιῶν. Ἀλλ' ὡς ὁ Κολόμβος οὕτω καὶ ὁ Πυθέας προπαρασκευάσθη διὰ μακρᾶς καὶ ἐπιμόνου μελέτης. Μετὰ τοιούτων ἐφοδίων ἀπήρξε καὶ ἤρξατο περιπλέων πρὸς τὸ Ἱερὸν ἀκρωτήριον¹, τὸ ἀπώτερον δυτικὸν ὄριον τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου. Κατὰ τὸν ταγματάρχην Leake, τὸν γνωστὸν ἐρευνητὴν τῆς Ἑλλάδος, τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα εἶχον ταχύτητα 500 περίπου σταδίων, ἧτοι 50 περίπου ἀγγλικῶν μιλίων καθ' ἡμέραν. Ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ ἐξ εἰκασιῶν χαράσσομεν τὸ δρομολόγιον τοῦ πλοῦ του ὅσον οἶόν τε ἀκριδέστερον. Ὁ Πυθέας θὰ περιέπλευσε πρῶτον τὰς παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Ροδανοῦ Μασσαλιωτικᾶς ἀποικίας, εἶτα τὴν παρὰ τὴν χώραν τῶν Ἰνδιγιτῶν Ρόδην, τὴν κατὰ τὴν Ταρρακωνησίαν Ἰσπανίαν, ἣν οἱ Ρόδιοι ἰδρυσαν, τὸ Ἐμπορεῖον, τὴν Μαινάκην, νῦν Μαλάκαν, διελθὼν δὲ πρὸ τῶν Γαδείρων, ἔφθασεν εἰς Ἰστριμνίδα, τὸ νῦν Cape Finistère, παρὰ τὴν ΒΑ ἄκραν τῆς Ἰσπανίας, ἐκεῖθεν δὲ θὰ ἐστράφη πρὸς τὴν βόρειον παραλίαν τῆς Ἰβηρίας καὶ τὸν κόλπον τῆς Βισκαίας. Κρίτοι τὸ ἐξιστοροῦν τὰ τοῦ περίπλου αὐτοῦ ἔργον ἀπωλέσθη, βεβαίως ὅμως σπουδαιόταται θὰ ἦσαν ἐν αὐτῷ ἐγκατεσπαρμέναι πληροφορίαι, ἀφορῶσαι τὰς παλιρροίας, καὶ καταδεικνύουσαι τὴν ἀρίστην ὁδόν, δι' ἧς ἠδύνατό τις νὰ μεταβῇ ἀπὸ Ἰβηρίας εἰς Κελτινὴν.

Ὁ Πυθέας εὔρεν ὅτι ἐν τῷ ΒΔ μέρει τῆς Γαλατίας ὑπῆρχεν ἀκρωτήριόν τι καλούμενον Κάλδιον, σημεῖοι δ' ἐξώθεν τῆς παραλίας νῆσόν τινα Οὐξισάμην καλουμένην. Εἶτα ἀφῆσας τὴν βόρειον παραλίαν τῆς Γαλατίας, κατηυθύνθη πρὸς τι μέρος τῆς Βρεττανίας, ὅπερ ἐκάλεσε Κάντιον, τὸ Cantium τοῦ Καίσαρος, ἡ σημερινὴ Kent.

Ἐνταῦθα ἐστάθμευσεν, ἀποβίβασθεις δὲ διῆλθε μέρος τῆς Βρεττανίας πεζῇ.

Κατὰ τὴν Γ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα ἡ Βρεττανία ἦτο σχεδὸν ἐν ἀρχηγόνῳ καταστάσει. Αἱ κοιλάδες ἦσαν κεκαλυμμέναι ὑπὸ παρθένων δασῶν, τὸ ἔδαφος ἐκαλύπτετο ὑπὸ εὐρέων ἑλών. Αἱ Κελτικαὶ ὅμως φυλαὶ αἰ ἐν αὐτῇ ἐπὶ τινὰς ἑκατονταετηρίδας οἰκήσασαι, ἐποίησαν βήματά τινα πρὸς τὸν πολιτισμὸν. Ἐφορον μεθ' ἑαυτῶν ζῶα οἰκιακά, ἐκαλλιέργησαν τὸν σῖτον καὶ ἄλλους δημητριακοὺς καρπούς, ἐκέκτηντο δὲ σιδηρᾶ ἐργαλεῖα καὶ ὄπλα, ξυλίνας ἀμάξας. χάλκινα δὲ καὶ χρυσᾶ

¹ Ἀκρωτήριον τοῦ Ἁγ. Βικεντίου.

κοσμήματα. Ὁ Πυθέας εἶδε καὶ ἐμελέτησε τὸν τρόπον καθ' ὃν εἰργάζοντο καὶ ἔζων. Ὅπως εἶδεν εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Βρετανίας, τὸ καλούμενον Βιλέριον, νῦν Winchester, ὁ Πυθέας ἔπρεπε νὰ διέλθῃ τὸ δάσος τῆς Ἀνδερύδας τὸ κείμενον μεταξὺ τοῦ Καντίου καὶ τῆς Οὐέντας. Ἐνταῦθα ἦτο ἡ χώρα τοῦ κασσιτέρου, διὸ καὶ Κασσιτερίδες νῆσαι ὑπὸ τῶν Φοινίκων εἶχον κληθῆ, ἕνεκα τοῦ μεγάλου πλοῦτου τοῦ κασσιτέρου. Τινὲς διατείνονται ὅτι τὸ μέταλλον τοῦτο τὸ τόσῳ ἐπιζητούμενον ὑπὸ τῶν ἀρχαίων παρήγατο ἐν τῇ χερσονήσῳ τῆς Κορνουάλλης, ἣτις σήμερον ἔχουσα περὶ τοὺς 350000 κατοίκους, ὀφείλει τὸν πλοῦτον αὐτῆς εἰς τὰ ἐκ κασσιτέρου μεταλλεῖα αὐτῆς, εἰς ἃ ἐργάζονται περὶ τὰ δισχίλια ἄτομα, παράγουσα ἑτησίως 7,600 ἑκατοντάλιτρα κασσιτέρου καὶ 1900 χαλκοῦ· πρὸς δὲ ψευδάργυρον, μόλυβδον, πυρίτην, σίδηρον, νικέλιον, ἄργυρον, ἄργιλλον πρὸς κατασκευὴν κεραμίων σκευῶν, καὶ εἰσπράττουσα ἐκ πάντων τούτων περὶ τὰς δρ. 70,000,000. Ἐν Κορνουάλλῃ μέχρι τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τοῦ 18 αἰῶνος οἱ κάτοικοι ὠμίλουσαν τὴν κελτικὴν διάλεκτον, ἡ δὲ τελευταία γυνή ἡ ὀμιλήσασα ταύτην ἦτο κατὰ τὸν Boafe¹, ἡ Dollie Pentraeth σύζυγος ἀλιέως τινός, ἀποθανοῦσα τὸ 1768.

Οἱ κάτοικοι αὐτῶν ἦσαν φιλόξενοι ἕνεκα τῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν σχέσεων μετὰ τῶν ξένων, πεπολιτισμένοι δὲ καὶ γλυκαῖς τοὺς τρόπους. Τὸ ἐξαγόμενον μέταλλον ἐφέρετο εἰς Ἰκτίδα ἐξῆμέρον ἀπέχουσαν, ἐκεῖθεν δὲ παραλαμβάνομενον μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Πυθέα, ὑπὸ Γαλατῶν ἐμπόρων, μετεφέρετο εἰς Μασσαλίαν.

Μέρη τινὰ ἀφορῶντά τοὺς ἰθαγενεῖς τῆς Βρετανίας, διεσώθησαν ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Πυθέα. Ἐνεκα τῆς βροχῆς καὶ «ἐπειδὴ τοὺς ἡλίους οὐκ ἔχουσι καθαρούς» δὲν μετεχειρίζοντο ἄλωνας, ἀλλ' ἔτυπτον τὸν σῖτον αὐτῶν εἰς μεγάλους σιτοβολῶνας. Ἀπεθήκευον τοὺς στάχους ἐντὸς ὑπογείων λάκκων, ἐξέβαλλον δὲ καθημερινῶς ὅπως προπαρασκευάσωσι τὴν τροφήν αὐτῶν τοὺς ἐπὶ πλείονα χρόνον ἀποθηκευμένους. Κατεσκευάζον ἐκ τῆς κριθῆς ποτόν τι, ὅπερ ἔπινον ἀντὶ οἴνου, καὶ ὅπερ ἐκάλουν κουρμί, παρόμοιον πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ἀναφερόμενον ἐν τῇ Καθόδῳ τῶν Μυρίων, καὶ τὸν σημερινὸν ζῦθον, ὡσαύτως δὲ καὶ ἕτερον ποτόν ἐκ μέλιτος. Αἱ οἰκίαι αὐτῶν ἦσαν ἐκ ξύλου καὶ ἀχύρου, ἀναφέρει δὲ ὅτι εἶχον καὶ ἄρματα, ἀλλὰ προσθέτει ὅτι μικρὰν ἐποιοῦντο χρῆσιν αὐτῶν, τῶν ἀρχηγῶν ἐν ἀδιαλείπτῳ εἰρήνῃ διαγόντων.

Ὁ Πυθέας ἐπιστρέψας εἰς τὸ πλοῖόν του, ὅπερ εὕρισκετο ἐν τινὶ τοῦ

¹ Bibliotheca Cornubiensis. Λονδῖνον, 1874-78, 2 τόμοι.

Καντίου ὄρμῳ, προῦχώρησε πρὸς Β κατὰ μῆκος τῶν Βρεττανικῶν παραλίων, ἐν οἷς παρετήρησεν ὅτι τὸ μῆκος τῆς μακροτάτης ἡμέρας ἦτο 17 ὥρῳν, ἐξακολουθῶν δὲ τὸν πλοῦν αὐτοῦ ἀφίκετο εἰς τι μέρος τῆς βορείου Βρεττανίας ἐν ἧ τὸ μῆκος τῆς μακροτάτης ἡμέρας ἦτο 18 ὥραι. Προχωρῶν δ' ὄλονέν πρὸς τὸν Πόλον παρετήρησεν, ὅτι οἱ καρποὶ καὶ τὰ κατοικίδια ζῶα ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξηφανίζοντο, οἱ δὲ περὶ αὐτὸν οἰκοῦντες ἐτρέφοντο διὰ κέχρου, λαχάνων καὶ ριζῶν. Ὁ ἀκάματος καὶ γενναῖος ἐρευνητὴς ἐξακολουθεῖ τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πορείαν του ὅπως ἀνκαλύψῃ τὴν βορειοτάτην ἄκραν τῶν Βρεττανικῶν νήσων, μέχρις οὗ ἔφθασεν εἰς χώραν, ἐν ἧ τὸ μῆκος τῆς μακροτάτης ἡμέρας ἦτο 19 ὥρῳν. Τὴν ἐσχατιὰν ταύτην ὁ Πυθέας ἐκάλεσε Ὀρκάδα, τὸ δ' ὄνομα τοῦτο διεσώθη καὶ νῦν ἔτι, τῶν πέριξ νήσων καλουμένων Ὀρκάδων ἢ Orkeyn Islands.

Ἐν αὐτῇ ὁ Πυθέας ἐπληροφορήθη, ὅτι εἰς ἀπόστασιν ἐξ ἡμερῶν καὶ ἐγγυὲς τοῦ παγωμένου ὠκεανοῦ εὔρηται ἀρκτική τις χώρα Θούλη καλουμένη. Ὁ Πυθέας δὲν λέγει ἂν ἦτο νῆσος ἢ ἂν τὴν ἐπεσκέφθη, ἀναφέρει ὅμως πολλάς φυσικὰς παρατηρήσεις περὶ τῆς ἀπωτάτης ταύτης χώρας. Τῶν νεωτέρων τινὲς εἴκασαν ὅτι ἀφίκετο μέχρι τῆς Ἰσλανδίας, ἐξάγοντες τοῦτο ἐκ τῶν λεγομένων αὐτοῦ, ὅτι ἐν Θούλῃ ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύξ διαρκοῦσιν ἐξ μῆνας, ἄλλοι ὅμως ὅτι ἔφθασε μέχρι τῶν παραλίων τῆς Νορβηγίας. Πιθανώτατα πρόκειται περὶ τῆς Νορβηγίας, διότι ἡ Ἰσλανδία ἐπὶ πολὺν μετὰ ταῦτα χρόνον ἦτο ἄγνωστος. Ὁ Στράβων ὅμως ἀντιγράφων τὸν ἐχθρικότατα ἐπικρίνοντα τὸν Πυθέαν Πολύβιον, λέγει ὅτι ὅσα εἴρηκε Πυθέας περὶ ταύτης, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ταύτη τόπων, ὅτι μὲν πέπλασται, φανερὸν ἐκ τῶν γνωριζομένων χωρίων· κατέψευσται γὰρ αὐτῶν τὰ πλεῖστα κτλ.¹

Ἀπάρας ἐξ Ὀρκάδος, ἐπέστρεψεν εἰς Κάντιον, ἐκεῖθεν δ' εἰς Μασσαλίαν, ὁπόθεν νέαν ἀνέλαβεν ἐξερευνητικὴν ἐκδρομὴν πρὸς ἐξέτασιν τῶν ἠπειρωτικῶν παραλιῶν ἀπὸ τῶν Γαδείρων μέχρι ποταμοῦ τινος ὃν ἐκάλεσε Τάναϊν.

Περιπλεύσας τὸν Βισκαϊκὸν κόλπον καὶ τὰ παράλια τῆς Γαλατίας, ὡς ἐν τῷ πρώτῳ αὐτοῦ περίπλω, διήλθε τὰ ὑπὸ τῶν Ὀστιόνων οἰκουμένα στόμια τοῦ Ρήνου, εἰσδύσας δ' εἰς τὸν κόλπον τοῦ Μετονόμου, ἔφθασε πρὸ τοῦ ποταμοῦ τούτου. Κατὰ τὸν Ukert, ὅπερ καὶ τὸ πιθανώτατον, ὁ ποταμὸς οὗτος εἶνε ὁ Ἑλβας, ὁ χωρίζων τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῆς Ἀσίας· συνεπῶς ὁ Πυθέας εἴτε ἀπέδωκε τῷ Ἑλβᾷ τὸ ὄνομα τοῦ Ταναΐδος, εἴτε πρῶτος ἐκάλεσεν αὐτὸν οὕτω, κατόπιν δ' ἐγένετο

¹ Στράβων Β. Δ. ΣΤ'.

τομοσ 15'. Ἰανουάριος.

ματαλλαγή ὀνομάτων. Διότι βεβαίως ὁ Πυθέας δὲν ἦτο δυνατόν ἐκ τῶν ἀπωτάτων ἐκείνων μερῶν νὰ κατέλθῃ μέχρι τῆς μεσημβρινῆς Ρωσίας καὶ νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ ποταμοῦ ὃν σήμερον καλοῦσι Τάναϊν.

Ἐπὶ τῶν ὄχθων ἐκείνων κατόκει φυλὴ τις καλουμένη Γύθωνες, παρ' ὧν ἔμαθεν ὅτι εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ἡμέρας ἔκειτο νῆσός τις Ἄβαλον, ἢ Ἄβαλεία, ἢ Βασιλεία τοῦ Διοδώρου, ἐν ἣ ἀφθονεῖ τὸ ἤλεκτρον, φερόμενον τὸ ἔαρ ὑπὸ τῶν κυμάτων. Τὸ ἤλεκτρον μετεχειρίζοντο οἱ κάτοικοι ἀντὶ ἐναύσματος, ἀντήλλασσον δὲ τοῦτο ἀντὶ ξύλων πρὸς τοὺς γειτνιαζοντας Τεύτωνα.

Ὁ κ. Oppert ἀνεκρίνωσεν ἐσχάτως, ὅτι ἐν τινι ἀσσυριακῇ ἐπιγραφῇ τοῦ 950 π. Χ. ὁ βασιλεὺς ἀρηγεῖται ὅτι κέκτηται πλοῖα ἅτινα θ' ἀλιεύσωσιν ἐν τῇ θαλάσῃ τῇ δεσποζούσῃ τοῦ πολιτικοῦ ἀστέρος τὸν ἔλκοντα κρότον (le safran qui attire), τὸ ἤλεκτρον δηλ. τῆς Βαλτικῆς.

Ὁ Πυθέας ἐπιστρέψας εἰς Μασσαλίαν, ἤρξατο συγγράφων τὰ ὅσα εἶδε καὶ ἤκουσεν ἐν τοῖς ταξιδίοις αὐτοῦ. Τὸ περὶ τοῦ Ὠκεανοῦ σύγγραμμα αὐτοῦ ἀνεφέρετο, καθὰ πιστεύεται, εἰς τὴν ἀνά τὰς Βρεττανικὰς νήσους ἐκδρομὴν του, ἢ δὲ Γῆς περίοδος, ἢ ἐποχὴν ἐν ταῖς τότε γεωγραφικαῖς γνώσεσιν ἀφήσασα, κατὰ τὸν Grote¹, διελάμβανε τὴν περιγραφὴν τοῦ δευτέρου αὐτοῦ πλοῦ. Ἀμφότερα ὅμως τὰ ἔργα ταῦτα ἀπώλοντο, ὅπως καὶ τόσοι ἄλλοι θησαυροὶ τῆς φιλολογικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἐργασίας τοῦ παρελθόντος· δυστυχῶς συναπωλέσθησαν ἐπίσης καὶ τὰ ἔργα τοῦ Ἐρατοσθένους, τοῦ Ἰππάρχου τοῦ Τιμαίου, ὡς καὶ τὸ βιβλίον ἐκεῖνο τοῦ Πολυβίου τὸ ἐπικρίνον τὸν Πυθέαν, καὶ ἀφ' οὗ ἐλάχιστά τινα παρέλαθεν ὁ Στράβων, εἰς ᾧ καὶ περιορίζονται αἱ περὶ τοῦ Πυθέα γνώσεις ἡμῶν. Πλὴν τοῦ Στράβωνος οὐκ ὀλίγα περὶ τῶν πλόων καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Πυθέα ἀναφέρει Διοδώρος ὁ Σικελιώτης καὶ ὁ Πλίνιος ἐν τῇ φυσικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ, παραλαβόντες ταῦτα ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Τιμαίου. Σώζεται δὲ περὶ τούτου καὶ τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ²:

Πυθέα μνήμα τόδ' ἔστ' ἀγαθοῦ καὶ σώφρονος ἀνδρός,
 δε κυλίων ἔσχεν πλῆθος ἀπειρέσιον ἀργυρέων,
 χρυσοῦ τε, καὶ ἤλεκτροιο φαινοῦ,
 τῶν προτέρων πάντων πλείονα πασάμενος.

Τὸν τελευταῖον λόγον περὶ τοῦ Πυθέα θὰ τὸν εἶπη ἴσως ἡμέραν τινὰ

¹ Made an epoch in ancient geographical knowledge—Grote. History of Greece. Τόμ. 8—σ. 637 ἔκδ. 1862.

² Anthologia Graeca, τόμ. Β', ἔκδ. Fried. Jacobs. Λειψία, 1794, σ. 227.

ἡ ἱστορία, ὅταν, τίς οἶδεν ἐκ τίνος τάφου ἢ ἐρειπίου, ἐκταροῦ γνήσιόν τι ἔργον αὐτοῦ.

Ὁ ἀνὴρ ὅστις οὐ μόνον ἀνεκάλυψε τὰς Βρεττανικὰς νήσους ἀλλὰ καὶ πρῶτος ἠύρυνε τὸν τότε γνωστὸν κόσμον, ἐκτείνας αὐτὸν μέχρι τῶν πόλων διὰ τῶν πληροφοριῶν ὡς συνέλεξε καὶ μετέδωκε περὶ τῶν ἀρκτικῶν χωρῶν, ὁ ἀνὴρ ὅστις, ὡς δικαιοσύνη χαρακτηρίζει αὐτὸν ὁ καθηγητὴς Rhys¹, ὑπῆρξεν εἰς τῶν μᾶλλον ἀτρομήτων ἐξευρενητῶν τοῦ ἀρχαίου καὶ νέου κόσμου, εἶνε ἄδικον νὰ παρουσιάζηται πρὸ τοῦ κριτηρίου τῆς ἱστορίας εἰσαγόμενος ὑπὸ κεκηρυγμένων ἐχθρῶν καὶ δυσμηφιστῶν αὐτοῦ, οἷοι ὁ Πολύβιος καὶ ὁ Στράβων.

Περὶ ἑργος ἢ τύχη τοῦ Πυθέα. Τίς οἶδεν ὅποια περὶ ὑστεροφημίας καὶ δόξης ἐπλάττε σχέδια ποντοπερῶν! Τίς οἶδε συγγραφῶν τὰ ἔργα, ὧν τὸ ὑλικὸν ψηφίδα πρὸς ψηφίδα συνήγαγεν ἐκ χωρῶν ἀκατοικητῶν καὶ ἀγρίων, ὅποῖον ἐκ μέρους τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ μέλλοντος ὠνειροπόλει θαυμασμόν! Καὶ ἐν τούτοις ἦτο πεπρωμένον ἡ δόξα αὐτοῦ ν' ἀμφισβητηθῇ ὑπὸ τῶν ἐπικριτῶν, ἡ δὲ ὑστεροφημία του ν' ἀντιλαλήται διὰ στόματων ἐχθρικῶν. Καὶ ἔτι πλέον· εἰς αὐτὰ νὰ ὀφείλῃ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι τῶν αἰώνων ὑπαρξίν του ὡς συγγραφεύς, ἐρευνητὴς καὶ θαλασσοπόρος.

Ἄλλὰ καὶ τοῦτο καταδεικνύει τοῦ Πυθέα τὴν ὑπεροχὴν. Μεθ' ὅλα τὰ νέφη, ἅτινα ἐπεσώρευσαν ἐπ' αὐτοῦ, ἀνέλαμψε καὶ ἀκτινοβολεῖ ἐκεῖθεν ὡς ἀστὴρ πρώτης δυνάμεως.

Ἄλέξ. Καραλής

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΟΥΣΚΙΝ

ΒΟΡΙΣ ΓΟΔΟΥΝΩΦ

ΣΕΙΡΑ ΦΩΤΑΓΩΓΗΜΕΝΩΝ ΔΩΜΑΤΙΩΝ. ΜΟΥΣΙΚΗ.

ΒΙΣΝΙΕΒΕΤΣΚΗ, ΜΝΙΣΕΚ.

Μνισέκ

Μόνον μὲ τὴν Μαρίναν μου συνομιλεῖ,

καὶ ἡ Μαρίνα μόνη τὸν ἀπασχολεῖ...

Μυρίζει γάμον ἢ ὑπόθεσις φρικτά.

¹ Celtic Brittain, 1884.

² Συνέχεια· ἴδε προηγ. φυλλάδ.